

*Discussion
Дискусионно*

ПЪРВАТА НАЦИОНАЛНА УЧЕНИЧЕСКА СТАЧКА В БЪЛГАРИЯ

(НАРЕДБА ЗА МАТУРАТА ПРОВОКИРА НЕДОВОЛСТВОТО
НА СРЕДНОШКОЛЦИТЕ)

Александър Мирков

Общински културен институт „Музей за история на София“

Резюме. В началото на XX в. настъпват сериозни промени в българската образователна система. През 1909 г. е приет нов Закон за народната просвета. В следващите години той е допълнен с редица наредби и правилници. Те засягат предимно обучението в средните училища. Това предизвиква спонтанната реакция на средношколците в царството. Статията е посветена на първата национална ученическа стачка в България, една малко позната страница в историята на родното образование.

Keywords: student strike, Educational Act, Bulgarian educational system

Балканската и Междусъюзническата война (1912 – 1913 г.) предизвикват сериозни сътресения в цялостния общественно-политически живот на страната. Те не подминават и сферата на образованието. През февруари 1914 г. избухва първата национална ученическа стачка в България. Тя е провокирана от промени в системата за провеждане на зрелостните изпити.

Причините за въвеждането на новия правилник са породени от недостатъци в образователната система. През 1909 г. Народното събрание приема нов закон за народната просвета. Той е утвърден с царски указ от 18 февруари.¹⁾ С него се внасят съществени реформи в образователното дело, които засягат преди всичко средните училища. Оформят се прогимназии с тригодишен курс на обучение. Горните класове се обособяват като гимназии, в които преподаването се води в рамките на пет години. Промените се налагат от две основни съображения.

Голяма част от просветните специалисти, учители и родители изразяват общото убеждение, че учебният материал, преподаван за четири години, е изключително претрупан и обременителен за средношколците. Ето защо те предлагат да се увеличи срокът на обучение с още една година, което ще доведе до балансиране на учебната програма.

Вторият мотив е още по-належащ – в повечето европейски държави средното образование се получава след осемгодишно обучение. Такава е просветната система в Германия, Австро-Унгария, Холандия, Русия и др. По този начин българските гимназии не са еквивалентни на европейското средно образование. Оттук възникват и редица проблеми пред гимназистите. При кандидатстването им в чуждите университети те се изправят пред трудно преодолими административни изисквания и препятствия.²⁾ Нееднократно се налага Министерството на народното просвещение (МНП) да влиза в кореспонденция с чужди висши училища и официално да обяснява, че средното образование в България е на едно ниво с европейското.

Новият тип средно училище налага и корекции при провеждането на зрелостния изпит. Той следва да се съобрази с изискванията на европейските университети. Избухването на Балканската война забавя изработването на съответстващ правилник. Но през учебната 1913/1914 г. завършва първият випуск на петокласния тип гимназия и той трябва да положи матура по нова програма. Просветното ведомство предприема спешни действия. Съставена е 14-членна комисия, в която влизат 11 гимназиални учители от София и трима административни чиновници от Министерството. Проведени са поредица от заседания за обстойно проучване на въпроса. Осъществени са предварителни съвещания с преподаватели по отделните дисциплини. Като резултат в края на 1913 г. са изработени проектоправилник и програма за зрелостните изпити. Те са изпратени за мнение на респективните учителски съвети при средните училища, които набързо единодушно ги одобряват.³⁾

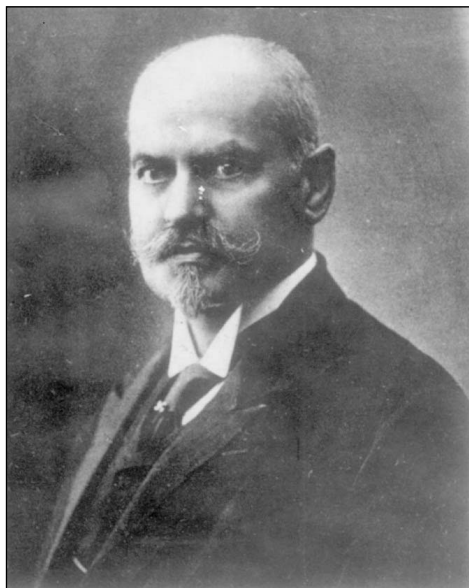
Това дава картбланш на МНП. Двата документа са внесени за разглеждане във Висшия учебен съвет. Последният се състои от 45 души (24 изборни), между които 5 професори от Университета, 23 учители, директори на средни училища и специалисти от Просветното ведомство. В обществото се налага убеждението, че съветът изразява мнението на целокупното българско учителство. С несъществени промени проектоправилникът и програмата са приети и публикувани в пресата. С окръжно № 906 от 15.01.1914 г.* МНП ги изпраща до директорите на всички пълни средни учебни заведения и педагогическите училища.⁴⁾

Според Просветното министерство основният замисъл на новия правилник е да поощри гимназистите към системна работа през целия курс на средното училище, за да могат да бъдат освободени от матура по всички или по отделни предмети. В тази връзка в него са обособени няколко основни положения. Ако ученик през всичките пет години учи постоянно и получи обща средна оценка 4.50 по съответната дисциплина, той се освобождава от зрелостен изпит. До матура се допускат и средношколци със слаб годишен успех

. * Датите са по стар стил.

по два предмета. Определят се две изпитни сесии – през юни и септември. В полукласическия отдел на гимназиите не се държи изпит по естествена история, а в реалния – по история. Абитуриентите се разпускат на 10 май. С оглед изключителното положение в България, създадено от войните, се предвижда новият правилник да бъде приложен в по-мека форма. На учителските съвети се предоставя възможността сами да определят обема на материала по всеки матуриретен предмет, на който зрелостниците ще се явяват на изпит на предстоящата юнска сесия.⁵⁾

Две седмици по-късно Министерството изпраща до директорите Упътване за прилагане на новия правилник и програмата за зрелостните изпити. То е подписано от министъра на просвещението Петър Пешев, главния секретар на МНП Цанко Арnaudов и началника на отделението за средните училища Младен Синигерски. В Упътването се посочват няколко основни изисквания и се конкретизират административните и техническите детайли при подготовката и провеждането на матурите.⁶⁾ Изрично се отбелязва, че правилникът и програмата са одобрени от всички училищни съвети при средните училища в царството и от Висшия учебен съвет. Подчертава се, че те не са трудни за изпълнение и са пригодени към възможностите на средношколците. Както иронично се изразява журналист от в. „Утро“, „... за да се искат по-големи улеснения за зрелостните изпити от тия, които дава новият правилник, значи да се премахне изцяло матурата....“.

Петър Пешев

Още невъведен, проектоправилникът предизвиква вълнения сред учителите в гимназиите. Между столичните и провинциалните училища започват преговори за начина, по-който да реагират. Отначало недоволството се изразява в протестни телеграми до МНП и Висшия учебен съвет. Въпреки че Просветното ведомство отменя някои от постановленията в проекта в полза на абитуриентите, стачната подготовка вече е в ход. Една по една гимназиите започват да преустановяват занятия. Началото е поставено в провинцията.

На 06.02.1914 г. учениците от Педагогическото училище в Казанлък обявяват стачка и манифестират из града. Основното им искане е да се

внесат промени в правилника за зрелостните изпити. Същия ден стачкуват и средношколците от мъжката гимназия в Кюстендил. Протестът протича мирно, отправен е апел към гражданството за подкрепа. Постепенно стачната вълна обхваща и други градове. В Русе затваря врати Мъжката гимназия. Учениците излизат на улиците, но са разгонени от полицията. Въпреки това те са последвани от Девическата гимназия в града. От МНП бързат да съобщят, че ученическото движение е инспирирано от „заинтересовани лица“. Официозът в „Народни права“ лаконично отбелязва, че стачките утихват, учениците осъзнават грешката си и редовните занятия са възстановени.

Последвалите събития опровергават тези констатации. На 8 февруари възпитаниците на Априловската гимназия в Габрово също обявяват стачка. В Стара Загора стачкуват учениците от Мъжката гимназия и от „Маринското“ девическо педагогическо училище. Те са подкрепени в протестното си шествие от родители и граждани. Стачкуващите организират събрание в салона на кметството. Избрана е специална комисия, която да настоява пред МНП за изменение на новия правилник за зрелостните изпити⁷⁾.

В някои вестници се появяват статии, които осъждат стачките като крайно средство за изразяване на волята на учениците. Препоръчва се да се търси компромис между Просветното ведомство и стачкуващите за намиране на позитивен изход от ситуацията. Органът на Съюза на класните учители „Учителски вестник“ се обявява против стачните действия и ги определя като „печален факт в нашите средни училища“. Но същевременно упреква просветните институции и училищните власти, че не са предприели превантивни мерки да разяснят аргументирано проектопрограмата и по този начин да успокоят ученическите страсти⁸⁾.

Въпреки усилията на МНП да тушира напрежението в ученическите среди, вълненията не стихват. Продължават да пристигат известия от различни краища на страната за обявени и предстоящи стачки. Във Варна учениците от реалните средни училища демонстрират по централните улици и призовават местните граждани да ги подкрепят в борбата за отменяне на проектоправилника. Част от техните съученици от класическата гимназия ги поддържат, но не се присъединяват към тях. Други открито и със самочувствие заявяват, че не се притесняват от нововъведенията за зрелостния изпит. На 9 и 10 февруари ученически демонстрации избухват във Видин, Сливен, Хасково, Ловеч и Севлиево. Стачкуващите разпръскват по улиците позиви, в които критикуват правилника за матурите и настояват за отстъпки в своя полза⁹⁾.

Няколко дни учащите се в София запазват пасивна дистанция от събития. Изказват се различни мнения и преценки за същността и тежестите на проектоправилника. Примерът на ученическите вълнения в провинцията обаче е заразителен и тези колебания са преодоляни. На 13 февруари учениците от

трите мъжки гимназии в столицата обявяват стачка. С притаена агресивност те се отправят към МНП, настояват да се срещнат с министъра и да му връчат своя протест. За съжаление, в момента той не е в сградата на учреждението и учениците продължават демонстративните си действия към Царския дворец и Народното събрание. Техни пратеници търсят подкрепа в девическите гимназии, но не срещат съпричастност. Нещо повече, учениците от Втора девическа гимназия директно заявяват пред директора си, че няма да се солидаризират със стачното движение. Според тях по-големи отстъпки в проектоправилника не могат да се направят.

Софийските стачници се събират край бирарията на езерото „Ариана“ пред Борисовата градина. Издигат няколко предложения за промени в училищната система: увеличаване на часовете по гимнастика, съкращаване на учебния материал за зрелостния изпит през годината, подобряване на хигиената в училищата.¹⁰⁾ Тези искания звучат твърде общо и нямат пряка връзка с проектоправилника за матурите. Екзалтираността на демонстриращите набира сила и те стават агресивни. Изпочупени са врати и прозорци на сградите на Първа и Втора мъжка гимназия. Учениците хвърлят камъни и се опитват да ги окупират. Нанесен е побой на учителя по латински език в Първа гимназия.

Ученическите изстъпления предизвикват скоростната намеса на градоначалството. За тяхното овладяване са изпратени конни и пеши стражари от три районни полицейски управления. За кратко време те разгонват учениците и ситуацията е овладяна.¹¹⁾ Недоволните се разпръскват в различни посоки и в крайна сметка общата ученическа стачка в столицата се проваля.

МНП взема съответни мерки срещу стачниците. Изпраща окръжно до директорите, с което се разпорежда да се наложат строги санкции на инициаторите на протестите и да се накажат съгласно правилника за вътрешния ред на гимназиите. То оставя без последствия исканията на протестиращите. На входовете на училищата се разлепват обяви, с които се приканват учениците да се върнат в класните стаи. Тези, които откажат, да се считат за доброволно напуснали.

Постепенно учебните занятия в цялата страна са подновени. Министърът на просвещението отменя решението си водачите на стачните действия да бъдат изключени от съответните гимназии. Назначена е комисия за разследване на възникналите инциденти по време на стачката в София. Учениците, които издевателстват над учителя по латински език, са изключени от Първа мъжка гимназия и предадени на съдебното следствие.

По-голяма част от българската общественост не възприема ученическото стачно движение. Партийният печат заема негативна позиция към стачките. Органът на управляващата Либерална партия дори се опитва да му придаде политически характер. Според него протестните действия са инспирирани от

определени среди, без да се конкретизира кои, и са използвани за партийни и политически цели.¹²⁾ Това крайно мнение не се подкрепя с никакви конкретни доказателства и факти. То се поддържа и от тогавашния просветен министър П. Пешев. Ето как той оценява събитията в своите спомени: „Правилникът за зрелостния изпит предизвиква недоволство между учениците в някои училища, които се изразиха в стачки и прекъсване на занятията... Тия недоволства бяха подклаждани от заслепени партизани...“¹³⁾

Първите ученически протести в България са спонтанен израз против промените в правилника за зрелостния изпит. Те са лошо организирани и придобиват стихийен характер. Средношколците критикуват висшестоящите просветни органи и училищните ръководства, че не се съобразяват с тяхното мнение при вземането на решения, които касаят учебната програма. В случая обаче учениците от средните училища нямат основателни причини за претенции. Техните демонстрации са подчинени на емоцията и имат за крайна цел да облекчат учебната натовареност на абитуриентите. За съжаление, след Първата световна война уличните изяви на ученическата младеж в България ще придобият нови измерения. Тя ще бъде въвлечена, преди всичко от Българската комунистическа партия и анархистките организации, в поредица от политически и битови пресъплнения, които ще разтърсят българското общество.

БЕЛЕЖКИ

1. Държавен вестник, бр. 49, 05.03.1909; Крачунов, Кр. (1934). Народната просвета в България. София, с. 14 – 16.
2. В. „Народни права“, 15.02.1914.
3. В. „Дневник“, 11.02.1914.
4. Сп. „Училищен преглед“, 1914, № 6, с. 93, 95 – 96; в. „Утро“, 11.02.1914.
5. В. „Дневник“, 06.02.1914, в. „Народни права“ 06.02.1914, сп. „Училищен преглед“ 1914, № 6, с. 95 – 96, Йорданов, В. (1925). Нашето просветно дело през време на войните. София, с. 43 – 44.
6. Сп. „Училищен преглед“ 1914, № 7, с. 108 – 111.
7. В. „Утро“, 08.02.1914, в. „Мир“, 06.02.1914, в. „Народни права“, 08.02.1914.
8. В. „Дневник“, 19.02.1914, „Учителски вестник“, 15.02.1914.
9. В. „Утро“, 11.02.1914, в. „Дневник“, 14.02.1914,
10. В. „Народни права“, 14.02.1914, в. „Утро“, 15, 16 и 17.02.1914.
11. В. „Дневник“, 15.02.1914.
12. В. „Мир“, 14.02.1914, в. „Народни права“ 12.02.1914.
13. Пешев, П. (1929). Историческите събития и деятели от навечерието на Освобождението ни до днес. София, с. 548.

THE FIRST NATIONAL SCHOOL STRIKE IN BULGARIA (REGULATIONS FOR MATRICULATION PROVOKE DISCONTENT OF HIGH SCHOOL STUDENTS)

Abstract. At the beginning of XX century serious changes in educational system occurred. In 1909 new Educational Act had been passed. In the following years a set of decrees and regulations has been added. They concerned mainly tuition in secondary school. This provoked spontaneous reaction in secondary school students in the Kingdom.

The article is dedicated exactly to the first Bulgarian national strike organized by high school students, a little known page in the history of our own education.

✉ **Dr. Alexander Mirkov**

Municipal Cultural Institute

Historical Museum of Sofia

27, Ekzarh Yosif St.

1000 Sofia, Bulgaria

E-mail: aleksandyr_mirkov@abv.bg